

Gdyby zapytać niespodziewanie, co znaczą lub znaczyły dawniej słowa bałwan, rączka, sztuka, kamień czy beczka, to zapewne nikomu nie przyszłoby do głowy, że wyrazy te w przeszłości służyły także do nazywania jednostek miar.

Systemy miar stosowane na ziemiach polskich

W Polsce stosowano wiele systemów miar. Było to związane z wpływami ośrodków władzy i handlu. Zdarzało się, że na tym samym obszarze i w tym samym czasie były stosowane różne systemy miar. Efektem starania o powszechne ujednoczenie miar było wprowadzenie jednostek metrycznych, takich jak: metr, kilogram, sekunda,....

Nazwy miar w dawnej Polsce

Najstarsze miary polskie nosiły nazwy rodzime i często opierały się na przeciętnych wymiarach ludzkich, np.:

- **łokiec** - to tradycyjna miara nawiązująca do średniej długości ręki od stawu łokciowego do końca palca środkowego, jednostka długości wynosząca ok. 60 cm,
- **stopa** - dawna jednostka miary nawiązująca do przeciętnej długości stopy ludzkiej, czyli ok. 30 cm (obecnie przez stopę najczęściej rozumie się stopę angielską wynoszącą 30,480 cm),
- **pięść** - dawna miara długości, określana jako odległość między końcami kciuka i palca środkowego, czyli ok. 20 cm,
- **siąg** (inaczej sążeń) - to jednostka długości, która miała długość rozpostartych ramion dorosłego mężczyzny, czyli około 2 m,
- **skok** - miara o długości skoku dorosłego człowieka - ok. 1,5 m (w skoku z miejsca),
- **palec** - to przeciętna długość palca, równa 24,82 mm.

Wśród staropolskich jednostek rachuby były m.in.:

- **tuzin** (słowo pochodzące od łacińskiego duodecym) - jeszcze dziś czasami używana nazwa '12 sztuk',
- **kopa** - pięć tuzinów, czyli 60 sztuk (np. jaj), a
- **gros** - to 12 tuzinów, a zatem 144 sztuki.

Co ciekawe, użycie 12 - jako podstawy systemu liczbowego - prawdopodobnie pochodzi z Mezopotamii (z aramejskiego systemu liczbowego).

Dawne polskie jednostki można uporządkować na:

- jednostki rachuby, takie jak: tuzin, mendel, sztyga, izba, kopa,...;
- handlowe miary długości: sążeń, łokieć, stopa,...;
- rolne miary długości: zagon (staje), sznur, krok geometryczny, ławka,...;
- górnicze miary długości, np.: łatr (od. niem. Lachter lub Klachter) równy - 2,016 m;
- drogowe miary długości, np.: mila - wynosząca od 7,5 do 8,5 km;
- rolne miary powierzchni: łan królewski, włóka, morga,...;
- miary pojemności ciał sypkich: korzec, miarka, garniec, kwarta,...;
- miary pojemności płynów: beczka, antał, konew, garniec (4 kwarty = 16 kwaterek = 3,7689 litra), kwarta, kwaterka (0,2356 litra)
- miary masy: centnar, kamień (12,967 kg), funt warszawski, grzywna (0,2026 kg),...;
- inne miary, np.:
 - papieru: bela (ok. 5000 arkuszy)
 - tkaniny: sztuka (określona ilość tkaniny sprzedawana jako całość)
 - miara soli - bałwan (w Polsce w XVII w.),
 - miara miodu - rączka (ponad 10 garncy, czyli ok. 38 litrów).

Nazw jednostek miar nasi przodkowie stosowali tak wiele, że w jednym artykule nie sposób ich nawet wymienić, ale na zakończenie jeszcze garść informacji o beczce. Ilość płynów, zwłaszcza piwa, wina lub miodu, mierzono często przy pomocy beczki, która w systemie miar wprowadzonym w 1764 r. wynosiła 271,36 litra, a wcześniej - bywało różnie - w zależności od regionu, w którym stosowano tę miarę, i rodzaju płynu - np. beczka miodu stanowiła ok. 48 litrów, zaś beczka piwa lub beczka wina to były jednostki pojemności wynoszące od 130 do 160 litrów.

Barbara Ellwart